

Міністерство освіти і науки України

**Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»**

Кафедра педагогіки

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Педагогіка загальна

підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр

спеціальності 012 Дошкільна освіта (практична психологія)

012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта

Слов'янськ – 2016 р.

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО КАФЕДРОЮ ПЕДАГОГІКИ

УКЛАДАЧ ПРОГРАМИ:

Саяпіна С.А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Курінна С.М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної
освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Коркішко О.Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рекомендовано до впровадження
науково-методичною радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

“ ___ ” _____ 20__ р.

протокол № _____

Перший проректор _____ Набока О.Г.

ВСТУП

Навчальна програма дисципліни «Педагогіка загальна» складена відповідно до освітньої програми та навчального плану підготовки здобувачів ступеня вищої освіти бакалаврів за спеціальністю 012 Дошкільна освіта (практична психологія), 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є сутність, зміст процесу виховання, навчання, освіти у навчально-виховних закладах.

Міждисциплінарні зв'язки: програма побудована за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах та узгоджена з примірною «структурою програми навчального курсу» (за вимогами ECTS), затвердженою МОН України лист №14/18, 2–715 від 09. 04.2004 р. І є самостійною дисципліною, що дає можливість визначити змістові модулі навчання з кожної дисципліни, узгоджувати кредитні системи оцінювання досягнень студента і забезпечена зовнішніми та внутрішніми державними та громадськими системами контролю якості освіти. Курс дисципліни пов'язаний з курсами «Етика», «Загальна психологія», «Вступ до спеціальності», «Філософія», «Педагогіка».

Програма навчальної дисципліни містить такі змістові модулі:

1. Загальні основи педагогіки.
2. Теорія виховання.
3. Дидактика.

1. Мета й завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка загальна» є націлити студентів на опанування найважливішими темами даного курсу, зміст яких полягає у визначенні: сутності процесу виховання, його закономірностей, змісту, проблем взаємодії особистості і колективу, основ самовиховання, перевиховання, методів і форм виховання; змісту теорії освіти та навчання як галузі педагогіки; процесу навчання як засобу освіти й виховання людини; взаємозв'язку учіння та навчання в їхньому органічному поєднанні; основ організації та забезпеченні вчителем засвоєння учнями змісту освіти; теоретичних (діагностична, прогностична) та практичних (нормативна, інструментальна) функцій дидактики.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Педагогіка загальна» є:

1. Поглибити теоретичні знання студентів щодо: змісту національного виховання, загальних методів виховання, організації та виховання дитячого колективу, напрямів різнобічного та гармонійного розвитку особистості; процесу навчання, змісту освіти у національній школі, методів і засобів навчання, видів і форм організації навчання.

2. Надати студентам практичних навичок використання теоретичних знань у практиці роботи та спілкування у професійній сфері.

1.3. За результатами вивчення дисципліни у здобувачів повинні бути сформовані такі компетентності:

загальні:

– опанування студентами найважливішими темами даного курсу, зміст яких полягає у визначенні: сутності процесу виховання, його закономірностей, змісту, проблем взаємодії особистості і колективу, основ самовиховання, перевиховання, методів і форм виховання; змісту теорії освіти та навчання як галузі педагогіки; процесу навчання як засобу освіти й виховання людини; взаємозв'язку учіння та навчання в їхньому органічному поєднанні; основ організації та забезпеченні вчителем засвоєння учнями змісту освіти; теоретичних (діагностична, прогностична) та практичних (нормативна, інструментальна) функцій дидактики.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 120 години / 4 кредити ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни Змістовний модуль I. Загальні основи педагогіки

Тема 1. Учитель, його соціальні функції

Професія вчителя та її соціальна значущість. Особливості праці педагога: посередник між суспільством і людиною; одна із найбільш масових у країні; людина, спрямована в майбутнє; керівник найбільш складного процесу – процесу формування людини; учителю довіряють дитину в той час, коли вона найбільш податлива до впливу.

Вимоги до вчительської професії: ґрунтовна наукова підготовка, знання предметів, які викладає, а також відповідної науки, покладеної в основу цього предмета; методична підготовка, володіння на творчому рівні принципами, методами, засобами навчання та виховання; психолого-педагогічна підготовка вчителя, знання психолого-педагогічних особливостей учнів і врахування їх у навчально-виховній діяльності; загальна культура вчителя, його світогляд, інтелектуальний розвиток; прикладні знання й уміння; самоосвіта та самовиховання.

Професійні якості вчителя: прагнення пізнати дитину, проникнути у складний духовний світ; віра в людину та безмежні її успішного виховання; терплячість до дитячих пустощів, уміння поставити себе на місце дитини і зрозуміти мотиви її поведінки; гармонія серця і розуму, чуйність, сердечне піклування про дитину; уміння поєднувати сердечність із мудрістю.

Педагогічна майстерність: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка (внутрішня та зовнішня). Обов'язки та права педагогічних працівників.

Тема 2. Предмет і завдання педагогіки

Педагогіка як наука про виховання. Виховання як суспільне явище. Еволюція практики виховання (народна педагогіка, духовна педагогіка; світська педагогіка). Педагогіка як наука, практика та мистецтво.

Основні категорії та поняття педагогіки: виховання (у широкому

соціальному, у широкому педагогічному, у вузькому педагогічному, у гранично вузькому розумінні), самовиховання, перевиховання, освіта, самоосвіта, навчання, викладання, учіння.

Об'єкт педагогіки. Предмет педагогіки як галузі наукового пізнання: дослідження законів і закономірностей педагогічних явищ і процесів, теоретичне обґрунтування змісту, принципів, методів і форм навчання та виховання, вивчення передового педагогічного досвіду і створення на цій основі педагогічної теорії, розробка педагогічної техніки.

Методологія наук: філософська методологія, опора на загальнонаукові принципи, форми, підходи до відображення дійсності, конкретна наукова методологія (сукупність методів, форм, принципів дослідження в конкретній науці), дисциплінарна методологія, що стосується частини науки (дидактика), методологія міждисциплінарних досліджень.

Компоненти методологічних рівнів: загальні закони філософії зокрема теорії пізнання, закони логіки, закономірності психології, закони і закономірності педагогіки, вчення класиків педагогіки, методи дослідження.

Методи науково-педагогічних досліджень. Вивчення та аналіз літератури. Спостереження (безпосереднє в процесі постійного спілкування, цілеспрямоване систематичне, цілеспрямовано-ситуативне або тимчасове), вивчення документації та результатів діяльності, експеримент (природній, лабораторний, комплексний); анкетування, інтерв'ювання; бесіда (групова та індивідуальна (за участю учнів, учителів, батьків та ін.)); соціометрія, референтометрія, парне порівняння та ранжування, ретроспективний аналіз особистого досвіду.

Структура педагогіки (загальні основи педагогіки, теорія виховання, теорія навчання, школознавство).

Зв'язки її з іншими науками (філософія, психологія, шкільна гігієна, анатомія, фізіологія тощо).

Завдання педагогіки на сучасному етапі: вдосконалення змісту освіти, розробка принципово нових засобів навчання, навчального обладнання, підготовка підручників відповідно до вдосконалення змісту освіти, комп'ютеризація учительської праці, розробка нових і модернізація наявних форм і методів навчання, виявлення шляхів посилення виховної ролі уроку, вдосконалення змісту і методики виховання, вдосконалення політехнічної підготовки учнів, їх професійної орієнтації і підготовки до праці, розробка шляхів демократизації та гуманізації життя і діяльності школи.

Тема 3. Розвиток і формування особистості

Розвиток людини як процес становлення і формування її особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих факторів. Провідна роль виховання у цьому процесі.

Провідні напрямки розвитку: анатомо-фізіологічний, психічний, соціальний. Основні фактори розвитку особистості: спадковість, середовище, виховання.

Поняття „людина”, „індивід”, „особистість”, „індивідуальність”. Розвиток і формування особистості. Види формування особистості:

стихійне, цілеспрямоване, самоформування.

Функції виховання: організація діяльності, в якій розвивається і формується особистість, обрання змісту для розвитку і формування особистості, усунення впливу, який негативно позначається на розвитку і формуванні особистості, ізоляція особистості від несприятливих умов для її розвитку і формування. Створення „зони ближнього розвитку” (Л. С. Вигодський).

Роль спадковості й середовища в розвитку і формуванні особистості. Спадковість як відновлення у нащадків біологічної подібності (тип нервової системи, деякі безумовні рефлекси (оборонний, орієнтовний), конституція тіла, зовнішні ознаки та власне людські задатки (високоорганізований мозок, задатки до мови, ходіння у вертикальному положенні, до окремих видів діяльності та ін.).

Середовище. Соціалізація людини у середовищі. Двобічність процесу соціалізації. Мета соціалізації. Прагнення людини в процесі соціалізації до самопізнання, самоосмислення, самовдосконалення.

Фактори соціалізації: макрофактори (суспільство, держава, планета, світ і навіть космос); мезофактори (етнокультурні умови і тип поселення, в яких живе і розвивається людина); мікрофактори (сім'я, дитячий садок, школа, позашкільні виховні установи, релігійні організації, товариства ровесників, засоби масової комунікації та інші інститути виховання).

Жертви несприятливих умов соціалізації (реальні, потенційні, латентні). Патологія суспільного життя: пияцтво, наркоманія, паління, злочинство, проституція. Необхідність спеціальної виховної (корекційної) роботи з профілактикою. Корекційна діяльність. Корекційне виховання. Профілактика.

Рушійні сили і закономірності розвитку особистості. Складність та багатогранність процесу розвитку особистості як результату дії рушійної сили.

Категорії суперечностей: суперечності між новими потребами, прагненнями особистості й досягнутим нею рівнем оволодіння засобами, необхідними для їх задоволення; новими пізнавальними цілями, завданнями та наявними способами дій, між новими ситуаціями і попереднім досвідом учнів, між усталеними узагальненнями і новими фактами; досягнутим рівнем розвитку індивіда та способом його життя, місцем, яке він посідає у системі суспільних відносин; очікуваним, бажаним, майбутнім і наявним, між тим, чого прагне особистість і чим вона володіє; свідомими і несвідомими тенденціями у поведінці та діяльності індивіда.

Рушійні сили і закономірності розвитку особистості як внутрішні і зовнішні суперечності: асиміляція і дисиміляція; збудження і гальмування; емоційна сфера (задоволення і незадоволення, радість і горе); спадкові дані і потреби виховання; рівень розвитку особистості і її ідеал; потреби особистості і моральний обов'язок; домагання особистості, і її можливості.

Закономірності розвитку особистості: розвиток особистості має наслідувальний характер, особистість людини розвивається під впливом

середовища, людська особистість розвивається внаслідок впливу на всі сторони її психіки, людина розвивається в діяльності, зміна особистості вимагає зміни ставлення до неї.

Вікові етапи розвитку особистості школяра. Вікова періодизація (класифікація) життєвого циклу людини на вікові відрізки (періоди). Емпірична класифікація. Розподіл в педагогіці шкільного віку: молодший шкільний вік – від – 7 до 11–12 років; середній шкільний вік (підлітковий) – від 12 до 15 років; старший шкільний вік (юнацький) – від 15 до 18 років.

Вікові та індивідуальні особливості. Випередження середньо фізичних і психофізіологічних констант дитини чи підлітка з оптимальними (акселерація). відставання розвитку дитини від цих констант (ретрадація). Гіпотези щодо виникнення явища акселерації: геліогенна теорія, теорія гетерозії, теорія урбанізації, нітрітивна теорія, теорія опромінювання.

Зарубіжні теорії розвитку і формування особистості: соціологізаторська, біологізаторська, конвергенції, теорія біхевіоризму, теорія психоаналізу (фрейдизм).

Змістовий модуль 2. Теорія виховання

Тема 4. Мета та ідеал виховання

Мета виховання, її об'єктивний характер. Ідеал національного виховання.

Виховання як складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для фізичного, психічного і соціального розвитку.

Структура процесу виховання (за Волковою Н.П.) (оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки, формування почуттів, формування переконань (інтелектуально-емоційного ставлення суб'єкта до будь-якого знання як до істинного (або неістинного), формування умінь і звичок поведінки.

Загальна мета виховання. Найвища мета виховання. Завдання щодо виховання всебічного гармонійного виховання.

Національна система виховання. Головна мета національного виховання. Формування виховного ідеалу (зміст, побудова, дієвість).

Кінцева мета виховання особистості. Основні напрямки змісту виховання. Комплексний підхід до виховання.

Тема 5. Сутність і зміст процесу виховання

Людина і виховання.

Закономірності процесу виховання (органічний зв'язок виховання із суспільними потребами та умовами виховання, взаємодія у виховному процесі всієї сукупності різноманітних чинників, опора у виховному процесі на позитивні якості дитини, стимуляцію активності особистості, позитивні емоції від досягнутих успіхів, результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовну, емоційну сфери, визначальними у вихованні є діяльність і спілкування).

Рушійні сили процесу виховання. Внутрішні та зовнішні суперечності

процесу виховання. Фактори виховання.

Самовиховання та перевиховання у структурі виховання. Категорій підлітків і дітей шкільного віку, що підлягають перевихованню. Девіантність, делінквентність, адитивність та маргінальність. Методика процесу перевиховання.

Зміст виховання. Характер наступності та безперервності виховання. Головна мета національного виховання. Змістові компоненти виховання.

Принципи виховання (демократизації; природовідповідності, гуманізації, неперервності, індивідуалізації і диференціації, єдності виховання і життєдіяльності, етнізації, послідовності і систематичності, культуровідповідності).

Критерії, рівні та ознаки вихованості.

Тема 6. Загальні методи виховання

Поняття про методи виховання. Прийом виховання. Засоби виховання. Форми організації виховання. Діалектичний зв'язок методів, прийомів і засобів виховання.

Класифікація методів виховання. Методи формування свідомості особистості (словесна підгрупа: бесіда, лекція, диспут; метод прикладу). Методи формування досвіду суспільної поведінки і діяльності: педагогічна вимога, громадська думка, вправа, привчання, доручення, створення виховуючих ситуацій. Методи стимулювання поведінки і діяльності вихованців: змагання, заохочення, покарання.

Умови оптимального вибору і ефективного застосування методів виховання.

Тема 7. Організаційні форми виховної роботи

Позакласна та позашкільна виховна робота. Завдання позакласної та позашкільної роботи: Зміст позакласної та позашкільної роботи:

Принципи організації позакласної і позашкільної роботи:

Класифікація форм організації виховання. Масові форми організації виховної роботи: читацька конференція, тематичні вечори., вечори запитань і відповідей. Групові форми організації виховної роботи: гуртки, екскурсії, політична інформація, походи, класні години та ін. Індивідуальні форми виховної роботи: читання художньої літератури, колекціонування, філателія, нумізматики, гра на музичних інструментах, вишивання, малювання тощо.

Використання методів виховання у позакласній та позашкільній виховній роботі. Педагогіка народного календаря. Основні позашкільні установи, завдання і зміст їх роботи.

Тема 8. Розумове виховання

Розумове виховання. Специфічні завдання розумового виховання. Шляхи, засоби і методи розумового виховання. Культура розумової праці.

Науковий світогляд. Формування наукового світогляду учнів. Підсистеми світогляду. Риси наукового світогляду.

Шляхами формування наукового світогляду. Засоби розумового виховання. Методи пізнавальної діяльності людини. Методика виявлення рівня сформованості світогляду учнів.

Тема 9. Моральне виховання

Завданнями морального виховання. Мораль. Загальнолюдські морально-духовні цінності. Національні моральні цінності. Моральне виховання.

Формування національної самосвідомості. Етапи розвитку національної свідомості. Система моральних цінностей.

Завданнями формування національної самосвідомості. Етапи розвитку національної свідомості дитини (за О.Вишневським).

Система моральних цінностей: абсолютні, національні, громадянські, сімейні, цінності особистого життя, неписані закони кодексу лицарської честі (козацька педагогіка), кодекс лицарських звичаїв,

Екологічне виховання.

Завдання, зміст, методика екологічного виховання.

Зміст та завдання антиалкогольного (антинікотинного, антинаркотичного) виховання. Методика антинаркотичної виховної роботи.

Статеве виховання. Підготовку учнівської молоді до сімейного життя. Методика статевого виховання.

Виховання свідомої дисципліни, обов'язку і відповідальності. Шляхи виховання свідомої дисципліни, обов'язку і відповідальності.

Зміст завдання та методика правового виховання учнів. Робота по попередженню правопорушень серед учнівської молоді. Деформування особистості. Завдання, зміст та методика правового виховання. Робота по попередженню правопорушень серед учнівської молоді проводиться у декілька етапів.

Тема 10. Трудове виховання

Завдання, зміст та вимоги трудового виховання. Принципи трудового виховання. Вимоги до трудової діяльності учнів. Елементи системи трудового виховання.

Загальнотрудова, загальновиробнича, загально технічна та спеціальна підготовка.

Профорієнтаційна робота з молоддю. Вибір професії. Професійна орієнтація як педагогічна категорія. Профорієнтаційна робота в школі. Завдання та умови профорієнтаційної роботи з учнями. Умови свідомого вибору професії. Зміст, етапи та напрямки профорієнтаційної роботи. Методика профорієнтаційної роботи.

Економічне виховання. Завдання економічного виховання. Здорові матеріальні потреби особистості. Методика економічного виховання. Шляхи економічного виховання.

Тема 11. Естетичне виховання

Зміст естетичного виховання Діалектичний взаємозв'язок естетичного виховання з такими поняттями: естетична культура, естетичні знання, естетичне сприйняття, естетичні почуття, естетична насолода, естетичні судження, естетичні ідеали, естетична діяльність. Мета естетичного виховання.

Зміст та завдання естетичного виховання. Джерела естетичного

виховання. Методика естетичного виховання:

Тема 12. Фізичне виховання учнів

Фізичний розвиток та культура. Спорт як засіб і метод фізичного виховання, а також система організації, підготовки і проведення змагань з різноманітними комплексами фізичних вправ. Завдання фізичного виховання та розвитку. Зміст фізичного виховання. Засоби фізичного виховання в сучасній школі. Форми та методи фізичного виховання.

Урок фізичної культури як основна організаційна форма фізичного виховання школярів. Структура уроків фізичної культури. Способи організації діяльності учнів на уроках фізкультури. Шляхи реалізації змісту виховання. Засоби реалізації змісту фізичного через національне виховання.

Змістовий модуль 3. Дидактика

Тема 13. Предмет і завдання дидактики

Дидактика – як галузь педагогіки, що розробляє теорію навчання та освіти. Вольфганг Ратке про дидактику як наукову дисципліну, що досліджує теоретичні та методичні засади навчання. Я.-А. Коменського та його „Велика дидактика”: основні принципи навчання, форми організації навчання, класно-урочна система, розподіл учнів на класи, навчальні роки, чверті з канікулами тощо.

Внесок Клода-Андріана Гельвеція (1715–1771), Дені Дідро (1713–1784), Жана-Антуана Кондорсе (1743–1794), Жан-Жака Руссо (1712–1778) Йоганна-Генріха Песталоцці (1746–1827) Йоганна-Фрідріха Гербарта (1776–1841), Фрідріха-Адольфа-Вільгельма Дістервега (1790–1866) К. Ушинського (1823–1881), В.Водовозова, М.Корфа, О.Остроградського, О. Духновича (1803–1865) Б.Грінченка (1863–1910), П.Блонського (1884–1941), Л.Виготського (1896–1934), В.Сухомлинського (1918–1970) та ін. у розвиток дидактики. Внесок В.Шаталова, С.Лисенкової, Ш.Амонашвілі, М.Щетиніна, Є.Ільїна та ін. у розвиток сучасної дидактики як складової педагогічної науки.

Приналежність дидактики до системи гуманітарних загальнолюдських знань. Взаємозв'язок дидактики з філософією, соціологією, політологією, педагогічною психологією, логікою, фізіологією людини, кібернетикою та їх конкретними методиками.

Зміст поняття «дидактика». Нові підходи до навчального процесу (кібернетизація, «гнучкі технології», модернізовані методи і форми навчання тощо). Сучасне розуміння дидактики. Об'єкт дидактичних досліджень. Науково-теоретична функція дидактики. Основні завдання дидактики: наукове обґрунтування змісту освіти; аналіз та узагальнення накопиченого передового педагогічного досвіду тощо.

Основні категорії дидактики: навчання, викладання, учіння, зміст освіти, методи навчання та ін.

Актуальні завдання реформування освіти в Україні та проблеми сучасної дидактики визначені програмою „Освіта”: відродження і розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих

громадян Української держави; формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й передавання культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків; виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад.

Нові завдання: оптимізація навчально-виховного процесу в школі; підвищення пізнавальної самостійності, творчої активності ініціативи учнів; посилення міжпредметних і внутріпредметних зв'язків; вдосконалення форм і методів навчання; диференційоване навчання в школі; проблема навчання обдарованих учнів; причини неуспішності і шляхи їх подолання.

Тема 14. Зміст освіти в національній школі

Залежність змісту освіти від: рівня розвитку науки та економіки, специфіки системи народної освіти певної країни, відведеного на освіту часу, теоретичного і практичного значення окремих галузей науки в загальній системі людських знань, завдань суспільства і держави у галузі політики, економіки і виховання (соціального замовлення для системи народної освіти).

Зміст освіти, як система наукових знань, практичних умінь і навичок, засвоєння й набуття яких закладає основи для розвитку та формування особистості. Об'єктивні та суб'єктивні чинники впливу на зміст освіти.

Стратегічні завдання реформування змісту освіти в Україні («Освіта» («Україна XXI століття»)). Чинники визначення змісту освіти для загальноосвітньої школи: рівень досягнення науки і техніки в різних галузях; завдання виховання всебічно розвинутої особистості; фізичні й соціально-психологічні можливості учнів певного віку; відповідність обсягу змісту відведеному часу на вивчення конкретної дисципліни; наявність навчально-матеріальної бази; відповідність міжнародним стандартам і національним особливостям

В історії дидактики відомі різні підходи до визначення змісту освіти, які формували специфіку функціонування різних типів навчальних закладів.

Теорія формальної освіти (Дж. Локк, Ж.–Ж. Руссо, Й.–Г. Песталоцці, Й.–Ф. Гербарт, І. Кант (кінець XVII – на початку XIX ст.) та ін.). Теорія матеріальної освіти (Герберт Спенсер (1820–1903)). Педоцентрична теорія (Джон Дьюї (1859–1952)).

Види освіти: загальна, політехнічна, професійна (зміст завдання, шляхи отримання).

Освітні рівні встановлені відповідно до закону України „Про освіту” (1996 р.): початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта.

Державний стандарт освіти (стаття 15 Закону України „Про освіту”). Вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки. Компоненти загальної освіти: система знань про природу, суспільство, способи діяльності; досвід практичної діяльності; досвід ціннісного

ставлення людини до навколишнього світу.

Знання. Уміння. Навички. Основні компоненти змісту загальної освіти. Нормативні документи змісту освіти. Регулювання Процес навчання і зміст освіти в Україні: навчальні плани (державний та шкільний компонент), навчальні програми, підручники, навчальні посібники.

Тема 15. Процес навчання, його структура. Види навчання.

Навчання як двосторонній процес діяльності вчителя й учнів, спрямований на оволодіння знаннями, уміннями і навичками, інтелектуальний розвиток особистості, формування наукового світогляду, оволодіння методами пізнавальної діяльності.

Провідні функції учителя (спонукально-організуючу функцію (научіння)) й учня (оволодіння знаннями, уміннями і навичками (учіння)).

Закони пізнання: від живого споглядання до абстрактного мислення і від нього до практики.

Рушійна сила процесу навчання як результат протиріч між пізнавальними і практичними завданнями, з одного боку, та наявним рівнем знань, умінь і навичок, з іншого боку (зовнішніх і внутрішніх, суб'єктивних і об'єктивних, істотних та неістотних). Протиріччя між пізнавальними і практичними завданнями, з одного боку, та наявним рівнем знань, умінь та навичок, з іншого боку. Рушійна сила як психологічне відчуття труднощів у розв'язанні поставлених завдань. Дія рушійної сили як обов'язковий чинник процесу пізнання.

Створення оптимальних умов для інтелектуального розвитку особистості, оволодіння нею методами пізнавальної діяльності, формування пізнавальних мотивів навчання, а отже, забезпеченням міцності знань.

Навчання як процес, яким охоплена кожна людина впродовж всього життя. Провідні функції навчання: освітня, розвиваюча, виховна. Логіка навчального процесу як оптимально-ефективний шлях мисленнєвої діяльності учня від попереднього рівня знань, умінь, навичок та розвитку до прогнозованого рівня знань, умінь, навичок та розвитку.

Складові логіки навчального процесу: розуміння та усвідомлення пізнавальних завдань; оволодіння знаннями; виведення законів і правил; формування умінь і навичок; застосування знань; аналіз і оцінка навчальної діяльності.

Основними етапами процесу учіння: сприймання, розуміння, запам'ятання, узагальнення і систематизація; застосування. Взаємозв'язок між структурними елементами процесу учіння. Сприймання як початкова ланка процесу учіння. Розуміння як проникнення у сутність явищ і процесів, встановлення зв'язків між частинами цілого, між фактами і процесами, з'ясування причин, що зумовлюють те чи інше явище. Етап узагальненням та систематизацією. Практика.

Тип навчання як спосіб і особливість організації мисленнєвої діяльності людини. Визначення типу навчання на основі аналізу певних структурних елементів: характер навчальної діяльності вчителя; особливості заучування знань учнями; репродуктивна діяльність учнів; специфіка

застосування знань на практиці

Характеристика типів навчання: догматичне, пояснювально-ілюстративне, проблемне, модульно-розвивальне.

Модульно-розвиваючий тип навчання спрямоване на інтенсифікацію навчально-виховного процесу за рахунок більш ефективного використання розумового потенціалу учнів. Модуль. Модуль у педагогіці. Навчальний модуль. Психолого-дидактичні засоби реалізації навчального модуля (педагогічно адаптована система понять у вигляді системи знань, духовних цінностей). Організаційно-дидактичні умови модульної системи навчання у сучасній школі.

Мотив навчання як внутрішня спонукальна сила, яка забезпечує рух особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумову активність. Мотивами можуть бути потреби й інтереси, прагнення й емоції, установки й ідеали. Групи мотивів: соціальні, спонукальні, пізнавальні, професійно-ціннісні, меркантильні.

Оптимізація як процес надання будь-чому найкращих, найзручніших умов для діяльності. Оптимізація навчального процесу. Критерії оптимальності навчання: ефективність і результативність навчального процесу; витрати часу та зусиль педагогів і школярів для розв'язання навчальних завдань.

Етапи оптимізації навчання: чітке формулювання дидактичних завдань відповідно до певних форм організації навчання; вибір і конкретизація змісту навчання; вибір найбільш доцільних форм організації навчання; визначення доцільних методів та засобів навчання; забезпечення планування навчального процесу; створення сприятливих санітарно-гігієнічних умов для проходження навчального процесу; забезпечення керівництва навчальним процесом на уроці на достатньому науковому рівні; аналіз результатів навчальної діяльності з метою її коригування у перспективі.

Екстенсивний підхід до результатів у навчанні (збільшення років навчання у школі, кількості годин на вивчення навчальних дисциплін та ін.).

Інтенсифікація процесу навчання за рахунок якісних факторів (напруження розумових можливостей особистості).

Фактори забезпечення інтенсивності навчання.

Тема 16. Закономірності та принципи навчання

Принципи навчання як основоположні ідеї, вихідні положення, які визначають зміст, форми і методи навчальної роботи відповідно до мети виховання і закономірностей процесу навчання. Регулятивна функція принципів навчання. Види принципів навчання. Взаємозв'язок принципів навчання із закономірностями. Закономірності навчання як принципи, що виражають найбільш необхідне, суттєве, істотне, загальне для організації навчання. Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський та ін. про вимоги щодо реалізації певних принципів через систему правил.

Принцип науковості. Реалізація вимог принципу науковості.

Принцип систематичності й послідовності. Правила реалізації вимоги принципу систематичності і послідовності.

Принцип свідомості. Дотримання основних правил реалізації принципу свідомості. Реалізація принципу активності та самостійності у навчанні.

Принцип наочності. Види наочності: натуральні об'єкти, зображальні, схематичні. Правила використання принципу наочності.

Принцип ґрунтовності. Правила забезпечення ґрунтовності знань.

Принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю. Правила реалізації вимог принципу зв'язку навчання з життям.

Принцип доступності навчання та врахування індивідуальних особливостей учнів. Правила реалізації вимог принципу доступності і врахування індивідуальних особливостей.

Принцип емоційності навчання. Правила забезпечення мажорного тону на уроці.

Тема 17. Методи і засоби навчання

Метод. Метод навчання. Види методів навчання: метод навчання як інструмент діяльності вчителя для виконання керівної функції – наuczіння; метод навчання як спосіб пізнавальної діяльності учнів з оволодіння знаннями, вміннями і навичками – учіння.

Аспекти загальних методів навчання: гносеологічний (відповідність закономірностям пізнання); логіко-змістовний (використання методів навчання відповідно до законів мислення і змісту навчального матеріалу); психологічний (врахування психологічних механізмів пізнання); педагогічний (досягнення навчальної мети).

Прийоми навчання як складова методу, певні разові дії, спрямовані на реалізацію вимог тих чи інших методів.

Засоби навчання як великий обсяг навчального обладнання, що використовується у системі пізнавальної діяльності (книги, картини, зошити, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби навчання та ін.).

Класифікація методів навчання. Різноманітність підходів до класифікації методів навчання. Сучасні тенденції класифікації методів навчання: за джерелом знань, за рівнем самостійної розумової діяльності, за характером логіки пізнання.

Поширені класифікації методів: за джерелом знань (Д.О.Лордкіпанідзе, Є.Я.Голант, Н.М.Верзілін та ін.); за характером логіки пізнання (І.Я.Лернер); за рівнем проблемності засвоєння знань і рівнем учіння (М.І.Махмутов); на основі цілісного підходу до процесу (Ю.К.Бабанський);

Групи методів навчання за джерелом знань: словесні (розповідь, пояснення, бесіда (евристична, репродуктивна, вступна, поточна, підсумкова), лекція, інструктаж(вступний, поточний, підсумковий)), наочні(ілюстрація, демонстрація, спостереження), практичні(лабораторна робота, практична робота, вправи(підготовчі, пробні, тренувальні, творчі, усні, практичні, графічні, технічні), робота на виробництві).

Методи навчання за характером логіки пізнання: аналіз, синтез, індукція, дедукція та їх взаємозв'язок. Вони можуть діяти у певному взаємозв'язку.

Методи навчання за рівнем самостійної розумової діяльності: проблемний виклад (проблемно-інформаційний); частково-пошуковий; дослідний метод.

Вибір методів навчання. Основні ознаки методів навчання. Критерії вибору методів навчання.

Тема 18. Формі організації навчання

Форма як зовнішнє вираження певного змісту. Форма організації навчання як обмежена в часі і просторі взаємообумовлена діяльність учителя й учнів. Індивідуальна, групова, класно-урочна, белл-ланкастерська, дальтон-планівська, бригадно-лабораторна форми організації навчання:

Урок як основна форма навчання в усіх типах навчальних закладів.

Наукове обґрунтування класно-урочної форми навчання Я.А.Коменським: дидактичних засад, наповнюваності класів, розкладу, регламенту, структури уроку, діяльності вчителя та ін.

Виокремлення науково обґрунтованих напрямків удосконалення уроку.

Розвиток класно-урочної форми навчання у практиці: Ш.О.Амонашвілі, І.П.Волкова, М.П.Гузика, Є.М.Ільїна, С.М.Лисенкової, В.Ф. Шаталова та ін.

Наукові дослідження спрямовані на удосконалення уроку: Ю.К.Бабанського, М.І.Махмутова, В.О.Онищука, І.П.Підласого, А.В.Фурмана, М.М.Яковлева та ін.

Методичний та загально педагогічний підхід у поглядах на вимоги до уроку. Загальнопедагогічні вимоги як база для творчого розвитку вимог до уроку щодо особливостей фахових методик Тгрупи загальнопедагогічних вимог до уроку: санітарно-гігієнічні, психолого-фізіологічні, дидактичні, виховні.

Необхідність створення позитивних емоцій під час організації навчального процесу на основі демократичного стилю спілкування.

Об'єктивні психологічні й фізіологічні процеси, які протікають в організмі учня. Структура уроку.

Характеристика етапів уроку: початок уроку, час активної навчальної роботи, організація активного відпочинку, навчальна робота як своєрідний інструктаж до виконання домашнього завдання, дидактично-психологічне завершення уроку.

Дидактичні та виховні вимоги.

Підходи до класифікації уроків. Класифікація уроків за способами їх проведення: урок-лекція, кіно урок, урок-диспут, урок-бесіда, лабораторно-практичний урок та ін. Класифікація уроків за етапами навчальної діяльності: вступні, уроки формування понять, уроки застосування знань на практиці, уроки тренування і повторення та ін. Класифікація уроків за дидактичною метою(В.О. Онищук): урок засвоєння нових знань, урок формування умінь і навичок, урок застосування умінь і навичок, урок узагальнення і систематизації, урок контролю і корекції знань, умінь та навичок, комбінований урок.

Залежність структури уроку від його типу. Структура уроку як сукупність послідовно та логічно взаємопов'язаних елементів, які становлять

його модель.

Модель уроку: макроструктура (етапи конкретного уроку); мікроструктура (методичні компоненти кожного етапу). Дотримання логічно доцільної архітектури уроку певного типу.

Структура основних типів уроків.

Позаурочні форми організації навчання: факультативні заняття, практикуми, семінари, екскурсії, предметні гуртки, домашня навчальна робота.

Завдання позаурочних форм навчання: розширення умов для розвитку інтелектуальних можливостей вихованців, задоволення пізнавальних інтересів і схильностей.

Факультативні заняття та їх види. Практикуми та технологія їх організації. Семінари. Структура семінарського заняття: підготовчій (просемінари), власне семінари, міжпредметні. Екскурсія. Навчальна екскурсія. Завдання екскурсії. Підходи до класифікації екскурсій. Вимоги до підготовки та проведення екскурсії. Етапи екскурсійної роботи: теоретично-практична підготовка, інструктаж, проведення екскурсії, систематизація та опрацювання матеріалів екскурсії.

Предметні гуртки.

Домашня навчальна робота як самостійне виконання учнями навчальних завдань за межами уроку. Визначення обсягу домашніх завдань. Правила роботи над домашніми навчальними завданнями.

Підготовка учителя до уроку. Раціональне використання робочого часу. Педагогічний аналіз уроку. Програма спостереження і аналізу уроку.

Тема 19. Аналіз і оцінка навчальної діяльності учнів

Аналіз і оцінка знань, умінь та навичок учнів (контроль за навчанням) як невід'ємний структурний компонент навчального процесу.

Функції аналізу оцінки знань, умінь та навичок учнів: навчальна, стимулююча, виховна, діагностична.

Види контролю за навчанням: попередній, побіжний, повторний, тематичний, періодичний, підсумковий, комплексний.

Функції, вимоги, види і методи оцінки навчальної діяльності.

Основні методи контролю знань, умінь і навичок учнів: усна, письмова, графічна, практична, тестова перевірка та спостереження.

Оцінкою успішності учнів: бал, тобто цифрова або символічна форма вираження та фіксація оцінювання успішності; оцінні судження – короткі характеризують результати учіння, їх позитивні моменти і недоліки та емоційне ставлення.

Критерієм оцінки знань, умінь та навичок учнів як точно обрана величина, що є вимірювачем якості навчальної діяльності.

Запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів. Здійснення оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною системою.

Тема 20. Наукові основи внутрішкільного управління

Принципи управління освітою. Школознавство як галузь педагогічної

науки, що має своєю метою дослідження змісту і методів управління шкільною справою, розкриття особливостей системи керівництва школою, організації її роботи. Характеристика сучасної системи освіти України (кількісні та якісні її показники). Законом України «Про освіту» про потреби сучасної системи освіти.

Принципи управління (принцип науковості, принцип демократизації, принцип участі громадськості, принцип гуманізації, принцип компетентності, принцип оптимізації, принцип об'єктивності і повноти інформації, принцип правильного добору і використання кадрів, принцип ініціативи і активності).

Органи народної освіти: їх функції, структура. Закон України „Про освіту” про систему органів державного управління і систему органів громадського самоврядування. Органи державного управління освітою в Україні. Функції центральних органів Державного управління освітою. Функції місцевих органів влади. Органами громадського самоврядування в системі освіти. Зміст діяльності самоврядування. Інспектування навчально-виховних закладів. Види інспектування.

Керівництво навчально-виховною роботою школи. Рада школи. Функції керівників школи.

Зміст роботи педагогічної ради школи її склад та зміст роботи.

Принципи планування роботи школи. Перспективне планування її розвитку. Зміст річного плану. Поточне планування.

Особливості внутрішкільного контролю. Організація перевірки стану навчального процесу її основні етапи. Вимоги до внутрішнього контролю. Види внутрішкільного контролю. Методи внутрішкільного контролю. Зміст внутрішкільного контролю основних видів діяльності. Форми внутрішкільного контролю.

Тема 21. Методична робота в школі

Методична робота в школі та її функції. Завдання та зміст методичної роботи.

Форми методичної роботи в школі. Індивідуальна самоосвіта. Вимоги до організації самоосвіти педагогів.

Групові та масові форми методичної роботи (відкриті уроки, взаємовідвідування).

Зміст роботи предметних комісій.

Групові масові та індивідуальні форми методичної роботи.

Інші форми методичної роботи: виробничі наради, науково-практичні конференції, педагогічні читання, школи передового досвіду, педагогічний кабінет, курси перепідготовки, методологічний семінар.

Тематика проблем для розробки школою. Орієнтовна тематика педагогічних читань та конференцій. Орієнтовна тематика семінарів-практикумів.

3. Рекомендована література

1. Азаров Ю.П. Искусство воспитывать. – М.: Просвещение, 1985.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне

виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19.

3. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994.

4. Введение в научное исследование по педагогике / Под ред. В.И.Журавлева. –М.: Просвещение, 1988.

5. Верб МА. Педагогические основы формирования эстетической культуры старших школьников. – Л., 1981.

6. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. –К.: Видавничий центр «Академія», 2001. –С.34–89.

7. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: Теорія та історія. –К.: 1995.

8. Гапон ЮЛ. Виховання як соціальний процес. – Запоріжжя; Донецьк, 1992.

9. Гильбух Ю.З., Верещак Е.П. Психология трудового воспитания школьников. – К.: Рад. шк., 1987.

10. Гончаренко СУ., Мальований Ю.І. Світоглядні функції загальної середньої освіти // Педагогіка і психологія. – 1994– №1.

11. Гордин Л.Ю. Поощрение и наказание в воспитании детей. – М.: Педагогика, 1971.

12. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). – К.: Райдуга, 1994.

13. Дубинин Н.П. Что такое человек. –М.: Мысль, 1983.

14. Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников. –М.: Просвещение, 1988.

15. Зязюн І А., Семашко ОМ. Національна державна комплексна програма естетичного виховання // Рідна школа. – 1995.– № 12.

16. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: Навч. посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. – К., 1997. –С. 231.

17. Йовайша Л Л. Проблеми професійної орієнтації школярів. – М.: Педагогика, 1983.

18. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца. – М.: Просвещение, 1981.

19. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання. – К.: Вища шк., 1997.

20. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь.–М.: Изд. Центр «Академия», 2000.–С.163.).

21. Концепція державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року // Дошкільне виховання. – 2010. – № 9. – С. 3–4.

22. Концепція національного виховання // Початкова школа.–1995.–№2.–С.48–52.

23. Концепція позашкільної виховної роботи в загальноосвітній школі.–К., 1994.

24. Коротов В.М. Общая методика учебно–воспитательного процесса.–М., 1983.

25. Костюк Г.С. Вікова психологія. – К., 1976.

26. Костюк Г.С. Развитие и воспитание // Общие основы педагогики /

Под ред Ф.Ф.Королева, В.Е.Гмурмана. –М.: Высш. Шк., 1967.

27.Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчик З.О. Основи національного виховання.–Умань, 1993.

28.Кузьминський А.І., Вовк Л.П., Омеляненко В.Л. Педагогіка: завдання і ситуації: Практикум. –К.: Знання–Прес, 2003. –429с.

29.Лесгафт П.Ф.Семейное воспитание ребенка и его значение. –М.: Педагогика, 1991.

30.Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання. – Харків, 1997.

31.Макаренко А.С. Книга для родителей // Соч. в 7 томах. – т. IV.– М., 1987.

32.Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей // Твори: В 7 т. – Т. 4. – К.: Рад. шк., 1954.

33.Макаренко АС. Методи виховання // Твори: В 7 т.–Т. 5. – К.: Рад. шк., 1954.

34.Мельничук С.Г. Педагогіка (Теорія виховання) / С.Г. Мельничук / Навчальний посібник. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 288 с.

35.Методика воспитательной работы / Под ред. Л.И. Рувинского. – М.: Просвещение, 1989.

36.Неменский Б.М. Мудрость красоти. – М.: Просвещение,1981.

37.Никитин Б., Никитина Л. Мы, наши дети и внуки. –М.: Молодая гвардия, 1989.

38.О трудовом воспитании: Хрестоматия. – М.: Просвещение, 1982.

39.Паламарчук В.Ф. Школа учит мыслить. – М.: Просвещение, 1987.

40.Педагогика / Под ред. Ю.К. Бабанского. – М.: Просвещение, 1988.

41.Педагогика здоровья. – М.: Педагогика, 1990.

42.Педагогіка / За ред. А.М. Алексюка. – К.: Вища шк.,1985.

43.Педагогіка / За ред. М.Д.Ярмаченка. –К., 1986.

44.Подласий И.П. Педагогика. –М.: Владос, 1999.

45.Положення про середню загальноосвітню школу України. // Освіта.–1991–12 липня.

46.Прокопенко И.Ф. и др. Экономическое образование школьников. – Харьков: Основа, 1995.

47.Словник літературознавчих термінів // Відкритий урок. – 2003. – №23,24,2004.–№5–6,9–10,11–12.

48.Спок Б. Ребенок и уход за ним. – М.: Знание, 1990.

49.Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. –К.: Рад. шк.,, 1985.

50.Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання. Івано–Франківськ, 1996.

51.Сухомлинский В.А. О воспитании. // Сост. С. Соловейчик – М., 1967.

52.Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибрані твори: В 5 т. –Т. 3. – К.: Рад. шк., 1976.

53.Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа // Вибрані твори: В 5 т. – Т. 4. – К.: Рад. шк., 1977.

54. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори: В 5 т. – Т. 1. – К.: Рад, шк., 1976.
55. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: В 5 т. – Т. 3. – К.: Рад. шк., 1976.
56. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителю. – К.: Радянська школа, 1976.
57. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори: В 5 т. – Т. 2. – К.: Рад. шк., 1976.
58. Ушинський К.Д. Про користь педагогічної літератури // Вибрані педагогічні твори: У 2 т. – Т.1. – К.: Рад. шк., 1983. – С.9–25.
59. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні // Вибрані педагогічні твори: В 2 т. – Т. 1. – К.: Рад. шк., 1983.
60. Фіцула М.М. Педагогіка. – К.: Академія, 2000.
61. Фридман Л.М. и др. Изучение личности учащегося и ученических коллективов. – М.: Просвещение, 1988.
62. Чирва А. Учись учитися. – М.: Молодая гвардия, 1977.
63. Эстетическая культура и эстетическое воспитание. – М.: Просвещение, 1983.

4. Форма підсумкового контролю результатів навчання – іспит.

5. Засоби діагностики результатів навчання –
поточне тестування здійснюється за кожною темою змістових модулів.